

ALVÁRI CSABA*

A sajtó mint technikatörténeti forrás, különös tekintettel a telefon magyarországi történetének kezdeteire

A rómaiak (Phaedrus) szerint a változatosság gyönyörködtet. Ezt a megállapítást napjaink tudománya is igazolta, hozzátéve azt, hogy nemcsak az ember, hanem a magasabb rendű élőlények is igénylik az érdekes, ingergazdag környezetet.

Kerényi Károly – a neves klasszika-filológus – az emberi léleknek ebből az igényéből kiindulva, egy tanulmányában a világ metafizikai lényegét próbálta megfogalmazni Hermesnek, a görögök lélekvezető istenének alakjában, aki a szellemi és a szerelmi kaland lehetőségét kínálja az embernek.

A szellemi kalandok egyik legbővebb forrása a művészetek mellett a tudomány. A tudomány nagy eredményeinek mindig fontos indítéka az az élmény, amelyet az új megismerése ad, és gyakran emiatt olvassák el az emberek a tudományos publikációkat is.

Napjainkban már nemcsak a szakkönyvek és folyóiratok által lehet hozzájutni az információkhoz. Azt is mondják, hogy a posztmodern kor embere elfordul a racionális gondolkodástól, nem sokra tartja a tudományt, mégis ha történik valamilyen jelentős felfedezés, az igen hamar megjelenik a napi hírek között és mindig nagy érdeklődést vált ki.

Az ebben rejlő üzleti lehetőségeket hamar felismerték a lapkiadók. Az újságokban – témájuktól függetlenül – hamar megjelennek a tudomány érdekesebb hírei.

Bár egy korábbi ankéton volt már szó az újságokról, ezek azonban tudományos lapok voltak. Én most a múlt század második felének, utolsó harmadának azokat a kiadványait vizsgáltam meg, amelyek csak mellékesen foglalkoznak a tudománnyal. Elsősorban napilapokról, divatlapokról, esetleg ismeretterjesztő kiadványokról van szó.

Ezeknek a kiadványoknak vannak bizonyos előnyei a tudományos folyóiratokhoz képest. Gyakrabban jelennek meg, így hamar be tudnak számolni egy-egy tudományos eseményről. Szerkesztésük szempontjai mások, mint egy tudományos lapé, így könnyebben lehet írni bennük egy témáról. Gyakran beszámolnak egy esemény olyan körülményeiről is, amelyekről a tanulmányok nem szoktak szólni. Könnyebben megállapítható belőlük az átlagműveltségű ember véleménye egy tudományos eredményről.

Az említett időszak napilapjai elsősorban politikával és közgazdasággal foglalkoznak. Beszámolnak a budapesti és a bécsi tőzsde eseményeiről, árfolyamairól. Ez önmagában is jelentős forrása a technika történetének.

* Országos Műszaki Múzeum, 1117 Budapest XI., Kaposvár u. 13–15.

Írnak az osztrák és az európai uralkodóházak életéről, a fővárosi és a vidéki életről.

A jelentősebb beruházásokról, fejlesztésekről vagy gazdasági kudarcokról nagy cikkek szólnak. Igen röviden ismertetik a tudományos és a művészeti élet híreit.

A legérdekesebb az a rovat, amely a napi hírekkel foglalkozik. Itt olyan eseményeket gyűjtenek össze a világ bármely pontjáról, amelyek az olvasókban feltehetően nagy érdeklődést váltanak ki, ezáltal növelik a lap eladhatóságát. A közlésnek egy fontos szempontja van: az érdekesség. Az írások többnyire külföldi lapokból, vagy hazai és külföldi tudósítóktól származnak.

Én ebből az igen változatos anyagból egyetlen témát, a telefont vizsgáltam meg alaposabban.

A telefon történetének kezdeteiről a magyar lapok alig írnak. 1875-ben és 76-ban szinte nincs ilyen tárgyú közlemény. Ebben az időszakban a külföldi folyóiratok is nagyon keveset írnak a telefonról.

Változást hoz az 1877. év. Amerikában ekkor már kezd a napi használatban elterjedni a telefon, és Európában is egyre nagyobb az érdeklődés iránta.

Az újságokban megszorodnak a telefonról szóló írások. Így van ez hazánkban is.

A napilapok közül elsősorban a Pesti Napló, a Pesti Hírlap, a Hon, a Fővárosi Lapok, az Ellenőr, a szakmaiak közül a Távírda Közlöny és a Távírászati Közlemények, a tudományos lapok közül a Természettudományi Közlöny, valamint még néhány más folyóirat, így a Budapesti Bazar, a Vasárnapi Újság és a Borsszem Jankó közöl írásokat.

Az 1877. év vége jelentős dátum a magyar telefon történetében. Ekkoriban Európa több városában végeznek nyilvános kísérleteket a telefonnal.

A Fővárosi Lapok november 23-i száma beszámol a Neue Freie Presse szerkesztőségében lezajlott kísérletről. A lap november 30-i száma már a budapesti bemutatóról ír, amely november 27-én kezdődött.

Ettől kezdve az újságok szinte minden nap írnak valamit a telefonról. A bemutatók óriási érdeklődést váltanak ki az emberekben, akik özönlenek az új találmány megnézésére. Az esemény lázba hozza az egész fővárost. A lapok tudósítókat küldenek a bemutatókra, ahol megjelennek az állam és a tudományos élet képviselői is.

A tudósításokból rekonstruálni lehet a bemutatók körülményeit. A kísérletek a központi távíróhivatal és a budavári állomás között zajlanak.

A postatávírda palotájában *Takács János* országos távírói főigazgató, *Szalay László* kerületi igazgató, *Sztupka Antal* igazgatósági titkár és *Fábri Frigyes* központi távírói gondnok van jelen.

Az első kísérletek 180 méteren, később pedig 3 km-es távolságon folynak.

Az első kísérlet során Sztupka Antal a Távírászati Közlemények egyik cikkét olvassa fel, amire Takács János a Szózáttal válaszol.

Az újabb kísérletek alkalmával nemcsak beszélgetések folynak, hanem zenét is közvetítenek.

A műszaki egyetem tanárai közül november 29-én *Horváth Ignác*, december 4-én pedig *Szily Kálmán*, *Schuller Alajos* és *Wartha Vince* vettek részt a bemutatón.

Az utóbbi nap vendégei olyan érdekesnek találták a telefont, hogy este 11 óráig telefonáltak.

Az Ellenőr december 2-i száma arról számol be, hogy egyetemi tanárok – a bemutatótól függetlenül – foglalkoznak a műszaki egyetemen a telefonnal. Név szerint azonban nem említi meg, kik ezek a tanárok.

Távírászaink hamar felismerik a telefon jelentőségét. *Weimer Vilmos*, a távíró intézet egyik gépésze, azt nyilatkozta az újságoknak, hogy nagy mennyiségben szándékozik telefonokat készíteni, a bécsiéknél olcsóbban.

A bemutatók december elejéig tartanak, de az óriási érdeklődésre való tekintettel a lapok a továbbiakban is közölnek telefonnal kapcsolatos híreket.

Ezek közül az egyik legérdekesebb a Budapesti Bazar 1878. január 15-i írása. Ennek egy részletét idézem: „Pár év múlva tisztelt olvasónőim a Budapesti Bazar közleményeit is csak úgy hallgatni fogják a cső végiből, mely felé száz és száz sodrony fog vezetni a szerkesztőség szobájából!... S a szerelmes szívek mérföldnyi távolokra suttoghatják el majd egymásnak bánatukat, örömeiket!... Az lesz azután az új világ, új élet!”

A cikk szerzője – S. -r. Ez idáig nem sikerült megfejtenem, kit fed a rövidítés.

Ez a gondolat igen közel áll Puskás Tivadar telefonhírmondójához. Ekkortájt valószínűleg megfordult szinte minden újságíró fejében ez az ötlet, aki hallott a telefonról.

Ez a gondolat jelenik meg a Bolond Istók és a Borsszem Jankó egyik tréfás grafikáján is, ami – egy valószínűleg szerkesztőségi szobában – telefonáló embert ábrázol.

A Borsszem Jankó is beszámol a telefonkísérletekről. Ebből is idézek egy részletet:

„Mikor... Wagnertől kezdték játszani a Walkürok lovaglását, a patkó rögtön kipattant a csőből és a dróton lovagolva átszáguldott Budára, az odaát való vagy egy perc alatt átjött Pestre.”

A lapok beszámolóinak legnagyobb közös hiányossága az, hogy nem szólnak arról, milyen társaság szervezte a bemutatásokat.

A nagyobb terjedelmű írások illusztrációkat is közölnek. Ezek egy részének a Nature című angol lap a forrása.

Egyre több hazai szakember kezd kísérletezni a telefonnal az 1878. év folyamán, és próbálkozások történnek a gyakorlati alkalmazásra is.

A Távíró Közlöny április 18-án arról ír, hogy *Schwarz Antal* zólyomi távíróállomás-főnök egy selmeci bányászati akadémiai tanárral folytat telefonkísérleteket.

A május 9-i szám arról számol be, hogy a vízvezetéki igazgatóság a Fővárosi Tanács hozzájárulását kéri a szivattyúállomás és a Redoute-beli hivatali helyiség telefonos összekötéséhez. A kérést a tanács elutasítja, mert a telefon még nem elég jó és biztonságos, de azt engedélyezi, hogy a földszintet és a 3. emeletet ill. az igazgatóságot összekapcsolják.

1878-ban megjelennek a telefonhirdetések is a lapokban, főleg a Távírda Közlönyben. A hirdetések telefonok készítését és javítását ajánlják. *Egger Béla*, *Volecz Sándor* és *Weimer Vilmos* hirdetését a Távírda Közlöny több számában is lehet olvasni.

Külföldön és hazánkban megszorodnak a telefonról szóló publikációk. Hogy az érdeklődők könnyebben tájékozódhassanak a szakirodalomban, a Távírda Közlöny 1878. október 3-i száma bibliográfiát publikál a telefonról, amely elsősorban a nemzetközi irodalmat foglalja össze.

1877–78-ban tehát hazánkban ismertté vált a telefon és a mindennapi használatban is kezdett terjedni.

A nagy érdeklődés, amelyet kezdetben kiváltott, kezdett csökkenni. Az emberek más újdonságok iránt kezdtek érdeklődni.

Így érthető, hogy amikor *Puskás Ferenc* 1879 nyarán telefonbemutatóval próbálkozik, kísérletének nincs különösebb visszhangja, a sajtó szinte egyáltalán nem foglalkozik vele, hiszen ez a téma csaknem 2 évvel korábban volt igazán érdekes. Puskás Ferencnek ebből a próbálkozásából két dolgot állapíthatunk meg. Az egyik az, hogy mint huszár főhadnagy nem számított szakembernek. A távközlés eseményeivel nem nagyon foglalkozhatott. Valószínűleg nem volt jelen egyik 1877-es bemutatón sem és a lapokból sem olvashatott az ottani eseményekről.

A másik az, hogy a sajtó szerepét sem látta elég világosan. Nem tudta felmérni, melyek azok a hírek, amelyek igazán érdekesek a sajtó számára.

Ha jobban ismeri a magyarországi, ill. budapesti telefonnal kapcsolatos eseményeket, valószínűleg másféle bemutatóval próbálkozik, és ez jobban érdekelte volna a sajtót is.

1879-ben ugyanis az már nem váltott ki különösebb érdeklődést Budapesten, hogy két szoba között telefonálni lehet.

Mindazt a közönyt és érdektelenséget, amellyel kezdetben találkozott, sok tekintetben önmagának köszönhette.